

Economie als wetenschap?

La nullité des économistes issus de l'establishment,
universitaires ou mercenaires de la banque,
ne doit pas nous conduire à rejeter l'analyse économique.

Emmanuel Todd, *Ou en sommes-nous?*

"In haar jongste overzichtsrapport heeft de Oeso (Organisatie voor economische samenwerking en ontwikkeling) een röntgenfoto genomen van het onderwijs in Vlaanderen en België" — aldus *De Standaard* (13/9/2017). Ik vestig de aandacht van de lezer op het woordgebruik: het Oeso-rapport is als "een röntgenfoto". Het vertrouwenwekkende, aan de exacte wetenschappen refererende taalgebruik in dit en soortgelijke kranteartikels valt nog amper op. Toch is het bijzonder veelzeggend. De impliciete boodschap is: economie is een objectieve wetenschap. Ze gaat over statistieken en cijfertabellen — meetbare gegevens die een solide onderbouw leveren voor de conclusies die er door economen of beleidsmakers uit worden getrokken. En inderdaad, wie herkent ze niet, de talloze nieuwsitems waarin een zoveelste onverteerbare regeringsmaatregel wordt aangekondigd en goedgepraat met verwijzing naar rapporten van economische experts, liefst gecombineerd met een al even wetenschappelijk onderbouwde aanbeveling van de EU? Een ongemakkelijk gevoel bekruipt evenwel de niet vooringenomen lezer die vaststelt dat tegenwoordig "asociaal" en "wetenschappelijk" in economische middens wel erg vlot blijken samen te gaan, in die mate zelfs dat een recent boek in Frankrijk hiervoor de term "economisch negationisme" introduceerde.¹ Zitten de wereldverbeteraars en de syndicalisten dan op hetzelfde spoor als de klimaatnegationisten? Ontkennen ze het licht van de wetenschappelijke zon? Dat is inderdaad de stelling van Cahuc en Zylberberg, het duo Franse economen in hun hoger genoemd boekwerk dat recent veel stof deed opwaaien en een pak media-aandacht kreeg. Zelfs de titel van hun werkstuk laat niets aan de verbeelding over — en veroorzaakte begrijpelijkerwijze heel wat schandaal: *Economisch negationisme en hoe ervan verlost te geraken*.

Deze opmerkelijke opvatting is van recente oorsprong. Hoewel de economie als kennisdomein al sinds haar ontstaan wetenschappelijkheid nastreeft, was het tot voor kort helemaal niet vanzelfsprekend haar als een zekerheid aan kennis biedend wetenschapsdomein te beschouwen. Tot aan het einde van de negentiende eeuw sprak men zelfs niet over "economie" als dusdanig, maar over "politieke economie", een naam waarin de moraalphilosophische nadruk op het maatschappelijke aspect (polis) van de economie (oikos) nog zichtbaar blijft. Er bestonden dan ook elkaar tegensprekende theorieën naast mekaar die, uitgaande van heel andere uitgangspunten over mens en maatschappij,

---

¹ P. Cahuc en A. Zylberberg, *Le Négationnisme économique et comment s'en débarrasser*, Flammarion, Paris, 2016.

tot heel andere inzichten leidden; deze situatie gaat terug tot het ontstaan van economie als wetenschappelijke discipline. Zo stelde het mercantilisme aan het begin van de achttiende eeuw dat de voorraad aan edelmetaal en het overschot op de handelsbalans bepalend waren voor de nationale rijkdom. Het ingrijpen van regeringen in het economisch proces werd dus principieel als heilzaam gezien (protectionisme). Dit lag in de lijn van het handelscapitalisme en de colonialisatie die zich de voorbije anderhalve eeuw ontwikkelden. Desalniettemin was er in dezelfde periode ook een heel andere school in opkomst die de accumulatie van rijkdom koppelde aan waarde-extractie uit productieve arbeid, aanvankelijk alleen met betrekking tot grondbezit, dus uit landbouw², later uit alle vormen van wat we nu industriële arbeid noemen. Hier vindt de zgn. klassieke arbeidswaardeleer haar oorsprong (Ricardo, Smith, Marx). Deze school sloot goed aan bij de maatschappelijke noden van het opkomende industriële kapitalisme. Voor deze school vormt de onbelemmerde werking van de vrije markt (het beruchte "laissez faire"-principe) de beste garantie op vermeerdering van de algemene rijkdom en welvaart. Dat de startposities en dus de machtsverhoudingen voor iedereen op die markt niet bepaald gelijkelijk waren verdeeld werd voor het gemak toegeschreven aan de goddelijke voorzienigheid — een "argument of design" dat we ook zien terugkomen in de vroege natuurwetenschap: volgens Newton had God de cosmische architectuur waarbinnen de universele zwaartekracht haar werk kan doen naar eigen goeddunken uitgezet.³ Adam Smith's "Onzichtbare Hand" komt hierbij niet toevallig in gedachten.⁴ Toch ligt er aan al deze theorieën een gemeenschappelijk uitgangspunt ten grondslag: het idee dat de mens een louter uit eigenbelang handelend, rationeel wezen is; rationeel in de zin dat keuzes en beslissingen uiteindelijk altijd op basis van afweging in functie van dat eigenbelang worden genomen:

Si l'univers physique est soumis aux lois du mouvement, l'univers moral ne l'est pas moins à celles de l'intérêt. (Helvetius, *De l'Esprit*, 1758)⁵

Maar dit is natuurlijk geen intrinsiek economisch, laat staan biologisch, maar een moraalphilosophisch uitgangspunt, een *mensbeeld* dat onderdeel is van een *wereldbeeld*, dat bovendien cultuurhistorisch sterk bepaald is. Het staat dus open voor filosofische, cultuurhistorische, anthropologische en ideologische kritiek.⁶ Dat de zgn. vrije markt bovendien paradoxaal genoeg een sterk overheidsingrijpen nodig heeft voor haar functioneren was reeds door Hobbes in zijn *Leviathan* onder de aandacht gebracht. Men herinnere zich ook het verbod op de gilden ten tijde van de Franse Revolutie (1792). Ook hier weer kan men moeilijk volhouden dat deze politiek-maatschappelijke opties op louter wetenschappelijke gronden verdedigbaar

² De Franse physiocraten, vnl. Quesnay en Turgot. Zie hieromtrent het artikel "Verlichting en economie" in het vorige nummer van *Aktief*.

³ Op een ondubbelzinnige manier in het zgn. *Scholium generale* waarmee Newton zijn hoofdwerk *Principa Mathematica* afsluit. Zie <https://isaacnewtonstheology.files.wordpress.com/2013/06/theology-of-general-scholium.pdf>

⁴ N.S. Hetherington, "Isaac Newton's Influence on Adam Smith's Natural Laws in Economics", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 44, No. 3 (Jul. - Sep., 1983), pp. 497-505.

⁵ Geciteerd in J.-C. Michéa, *L'Enseignement de l'ignorance et de ses conditions modernes*, Climats, 1999, Castelnau-le-Lez, p. 24. Men zie ook de discussie op pp. 17-21.

⁶ De "beperkte rationaliteit" van Amartya Sen is hiervan een goed voorbeeld. Zie A. Sen, "Rational Fools: A Critique of the Behavioral Foundations of Economic Theory", in *Philosophy & Public Affairs*, Vol. 6, No. 4 (Summer, 1977), pp. 317-344.

zijn. Het is zelfs aantoonbaar zo dat de economische maatregelen voorgesteld door Turgot de Franse revolutie mee veroorzaakt hebben.

Gedurende de negentiende eeuw ziet een hele resem pogingen om een soliede grondslag voor de economische wetenschap te vinden het licht. Ze zijn beïnvloed door zowel het positivisme (de Oostenrijkse school) als Darwin's evolutietheorie. De ironie wil dat Darwin's theorie zelf, via het Malthusiansisme, in niet onaanzienlijke mate het product was van beïnvloeding door een specifiek liberaal-puriteïense visie op de wereldeconomie, zodat ook daar de cirkel weer rond is. De verwetenschappelijking van de politieke economie in wat later de neoclassieke school zal worden genoemd loopt verder (en niet toevallig) gelijktijdig met het ontstaan van de quantitative sociologie in het werk van Durkheim. Zo worden de *polis* en de *oikos* definitief uit elkaar gehaald.⁷ De nood aan een nieuwe, onweerlegbare politieke economie die niet meer herkenbaar is als ideologisch pendant van een bepaalde maatschappelijke orde liet zich evenwel pas echt voelen op het moment dat Marx de dominante wetenschappelijke economische theorie, gebaseerd op de arbeidswaardeleer, rigoureuus verder ontwikkelt en er het uitbuitingsmechanisme in de bestaande arbeidsverhoudingen ongenadig mee blootlegt (meerwaarde extractie). De reactie van de "burgerlijke" economie is het ontwikkelen van een totaal nieuw theoretisch kader: de marginale waardeleer of de grensnutsschool, waarin niet langer de geïnvesteerde arbeid, maar de mate waarin het nut of de winst van de consument of producent gemaximaliseerd kan worden de waarde van een goed bepaalt. Op die manier verdwijnt het uitbuitingsmechanisme dat Marx heeft geïdentificeerd helemaal buiten beeld, uiteraard zonder daarmee uit de werkelijke arbeidsverhoudingen te worden gewist. Dit wordt ook door de grondleggers van de nieuwe school expliciet toegegeven:

The divergence between the modernized classical views, on the one hand, and the historical and Marxist schools, on the other hand, is wider, so much so, indeed, as to bar out a consideration of the postulates of the latter under the same head of inquiry with the former. (Thorstein Veblen, The Preconceptions of Economic Science)⁸

De laatste etappe in deze ontwikkeling is de neoliberale economie die ontstaat in de jaren tachtig van de vorige eeuw ("reaganomics"), en die na de val van de Muur triomfeert in de zgn. economische globalisering. Samen met de geschiedenis ging ook de ideologische verscheidenheid in de economie haar definitieve einde tegemoet. De zware financiële en economische crisis die sedert 2007 de wereldeconomie teistert is nochtans door geen van de orthodoxe coryfeën voorzien. Deze ideologische verblindings kwam pijnlijk aan het licht toen een andere Franse econoom — uitgaande van meetgegevens verzameld onder het heersende economische paradigma — onomstotelijk aantoonde dat in hoogindustriële samenlevingen de welvaart niet meer, maar juist minder herverdeeld geraakt, en de kloof tussen arm en rijk dus alleen maar groter wordt. Hij bewees daarmee empirisch (*adding insult to injury*) een

---

⁷ De ontwikkelingsgeschiedenis van deze disciplines is uiteraard complexer dan wat hier wordt aangegeven. We laten de zgn. *Methodenstreit* aan het eind van de negentiende eeuw buiten beschouwing om het geheel overzichtelijk te houden.

⁸ T. Veblen, "The Preconceptions of Economic Science – III", *The Quarterly Journal of Economics*, 14(2), 1900, 240–69. Citaat op p. 261.

voorspelling die gedaan wordt in de Marxistische economische theorie, een theorie waarvan ondertussen toch was komen vast te staan dat ze totaal fout was...⁹

Met deze historische bagage in de hand kunnen we terugkeren naar ons vertrekpunt, en de boude stelling dat economie zich over de laatste dertig jaar tot een experimentele wetenschap heeft ontwikkeld aan een nadere, kritische blik onderwerpen. Er is, vanuit wetenschapsphilosophisch standpunt, heel veel aan te merken op het ge- of liever misbruik van de notie "experimentele waarneming" in de zgn. orthodoxe school. Cahuc en Zylberberg claimen bijvoorbeeld dat experimentele observatie in de economie met dezelfde systematiek van meet- en controlegroepen kan gebeuren als in de medische wetenschap, zodat er aantoonbare causale verbanden kunnen worden gelegd tussen oorzaken en hun gevolgen. Nog afgezien van het feit dat ook de medische wetenschap juist op dat tere punt onder vuur ligt, blijkt het met deze claim nogal tegen te vallen. In de realiteit is het namelijk zo goed als altijd onmogelijk om de meet- en controlegroep voldoende te standaardiseren om vergelijking überhaupt mogelijk te maken. En als dit lukt is dit zonder uitzondering slechts waar voor micro-economische systemen. Wie of wat zou de "controlegroep" voor het meetbaar effect van de vermindering van de arbeidsduur in Frankrijk kunnen zijn? De werknemers in Duitsland? Of de werknemers in Frankrijk in een nabije mogelijke wereld, die in alle opzichten behalve de werkduur aan de huidige werkelijkheid identiek is? Onder welk wetenschappelijk model worden de fundamentele sociaal-economische verschillen tussen verschillende landen zo klein dat ze opeens irrelevant worden? Ha ja, onder het neoliberale economische model, dat juist hetgene was waarvan de experimenten de deugdelijkheid moesten bewijzen. In een normale wetenschappelijke discipline heet zo iets een cirkelredenering.¹⁰

Het ziet ernaar uit dat deze stellingname dus zelf niet meer is dan een etappe in de verdere hegemonisering van één bepaalde maatschappelijke ideologie, die vergaande intellectuele en politieke gevolgen blijkt te hebben. Ze impliceert immers een absolute waarheidsaanspraak, en het idee dat haar bevindingen geen onderwerp van vrije discussie tussen politiek bewuste burgers meer zijn, maar onomstotelijke feiten. Het is dan zelfs de moeite niet meer om met intellectuele tegenstrevers te discussiëren, want het zijn toch maar pseudowetenschappers — dit zeggen de schrijvers van het economisch negationisme-boek zelfs uitdrukkelijk.¹¹ Dat dit zijn weerslag heeft op de toekenning van onderzoeksgelden en academische posities staat buiten kijf. Een dergelijke houding bevordert dus het maatschappelijke status quo, en dat

---

⁹ S. Kaufmann en I Stütze, *Thomas Piketty's Capital in the Twenty-First Century. And Introduction*, Verso, London/New York, 2017.

¹⁰ Aan specifieke kritiek op de claims van Cahuc en Zylberberg zou ik een op zichzelf staand artikel kunnen wijden. Het grotere plaatje is echter van meer belang, dus ik verwijs de geïnteresseerde lezer graag naar volgende twee (zeer leesbare) boeken: B. Coriat et al., *Misère du scientisme en économie. retour sur l'affaire Cahuc-Zylberberg*, Editions du Croquant, 2017, en D. Rodrik, *Economics rules. The rights and wrongs of the dismal science*, Norton & company, New York, 2015.

¹¹ Michel's schabouwelijke reactie tegenover Hedebouw (PVDA), tijdens het debat over de recente regeringsverklaring, sprak in dat opzicht boekdelen. In het algemeen springt men best zeer voorzichtig om met het etiket "fake news"...

<https://www.hln.be/nieuws/binnenland/michel-tegen-hedebouw-de-cijfers-van-uw-studiedienst-venezuela-waardig-interesseren-me-niet~a89aed64/>

is blijkbaar ook de bedoeling. In een reactie stelt Alternatives Economiques, dat een aantal vooraanstaande "heterodoxe" economen groepeerd,

Les économistes mainstream travaillant à partir d'une méthode scientifique, leurs résultats disent la vérité ; ceux qui les contestent sont de faux savants qui nient la réalité, des négationnistes, au même titre que les personnes qui nient l'existence de la shoah durant la Seconde Guerre mondiale ; il faut donc se débarrasser d'eux en les privant de tout accès aux médias afin de préserver la pureté du débat. (...) Dans ces conditions Alternatives Economiques a hésité à commenter ce livre. On ne débat pas avec l'Inquisition et sa police de la pensée. Pourtant, trois raisons nous y ont finalement poussés.¹²

De staat van het terrein kan mooi in beeld worden gebracht aan de hand van de controverse die al jaren heerst rond de Nobelprijzen economie. Het punt is namelijk dat er helemaal geen "Nobelprijs economie" bestaat, enkel een prijs ingesteld door de Zweedse Nationale Bank, die dateert van 1969. Hij ligt bovendien zwaar onder vuur omdat hij systematisch wordt toegekend aan economen uit de zgn. Chicago School, het mekka van de neoliberale orthodoxie. Peter Nobel, de achterkleinzoon van Alfred Nobels broer Ludvig, vond het zo gortig dat hij expliciet afstand nam van deze "PR-coup, bedoeld om winstmaximalisatie een respectabel voorkomen te geven".¹³ In een ongeziene démarche protesteerden in 2004 een aantal Zweedse wiskundigen en wetenschappers in een opiniestuk in de grootste krant in Zweden tegen het misbruik dat van de naam van Nobel en van het prestige van zijn prijs wordt gemaakt:

The prize in economic sciences in memory of Alfred Nobel is most frequently awarded to economists who, by using mathematics and disregarding political views, claim that they can prove optimal ways of organizing society. These attempts at mimicking the objectivity and methods of the natural sciences are not acceptable. The economics prize diminishes the value of the other Nobel prizes. If the prize is to be kept, it must be broadened in scope and be disassociated with Nobel.¹⁴

Dat dit Nobel-prestige niet zonder macro-economische, en zelfs algemeen maatschappelijke gevolgen blijft, moge blijken uit het feit dat de Europese Unie, en dan vooral de Europese Centrale Bank, graag beroep doet op dit soort specialisten wanneer het erop aankomt theoretische rechtvaardigingen te fabriceren¹⁵ voor de desastreuze besparingspolitiek die aan de EU-lidstaten wordt opgelegd in het kader van het "redden van de eurozone":

This paper argues that the European Union (EU) has gone further than any other country or institution in internalising the prescriptions of the Washington Consensus. Embedding neoliberal principles in the treaties

¹² <https://www.alternatives-economiques.fr/negationnisme-economique-laffaire-cahuc/00012140>

¹³ Anon., "Nobel Descendant slams Economics prize", *AFP/The Local*, 28 September 2005, <https://www.thelocal.se/20120102/2173>

¹⁴ In een Open brief (2004) van 10 december 2004 in *Dagens Nyheter*, (published electronically 28 augustus 2012): <https://www.evernote.com/shard/s1/sh/ebbca597-42ab-4e8a-ba11-1120c53d3769/c761a720b35084f1dec0939d4c90f7d5?noteKey=c761a720b35084f1dec0939d4c90f7d5&noteGuid=ebbca597-42ab-4e8a-ba11-1120c53d3769>

¹⁵ Hierop wordt in de hoger geciteerde Open Brief ingegaan.

defining its governance, the EU has enshrined a peculiar doctrine within its constitution. We further argue that this 'Berlin–Washington Consensus' has serious empirical and theoretical flaws, as its reliance on Pareto optimality leads to neglect the crucial links between current and potential growth. We show by means of a simple model that the call for structural reforms as an engine for growth may be controversial, once current and potential output are related.¹⁶

Waakzaamheid ten opzichte van dit soort pretentieuze waarheidsaanspraken is dus vanuit politiek-maatschappelijk standpunt zeker geen overbodige luxe, eender vanuit welke ideologische hoek men de economie en de maatschappij als geheel verder wenst te bekijken.

Karin Verelst

---

¹⁶ J.-P. Fitoussi en F. Saraceno, "European Economic governance: The Berlin-Washington consensus", *Cambridge Journal of Economics* 2013, 37, pp. 479–496.